

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МАЛОГО ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ¹

Статтю присвячено дослідженню поняття малого фермерства в Україні. Проаналізовано законодавство України з метою окреслення вичерпного переліку нормативно-правових актів, що регулюють діяльність малого фермерства в Україні. Встановлено, що розвиток малого фермерства сприяє підвищенню рівня життя в сільській місцевості та зміцненню економіки країни. Акцентовано увагу, що військова агресія Російської Федерації проти України суттєво перешкоджає діяльності та розвитку малого фермерства. Наголошено увагу на необхідності спрямування державної підтримки саме на допомогу малим фермерствам, які знаходяться у більш вразливому стані порівняно з великими сільськогосподарськими підприємствами. Зроблено висновки, що в законодавстві України відсутнє поняття малого фермерства, відсутні критерії за якими фермерське господарство можна класифікувати як мале фермерське господарство. Визначено необхідність законодавчого закріплення критеріїв диференціації сільськогосподарських підприємств на великі, середні та малі, що дозволило б виокремити саме малі суб'єкти підприємництва в сільському господарстві, які найбільше потребують підтримки з боку держави.

Ключові слова: мале фермерство, розвиток сільського господарства, суб'єкт малого підприємництва

Постановка проблеми. Важко переоцінити значення аграрного сектору для країни, який насамперед забезпечує продовольчу безпеку держави. Розвиток малих та середніх сільськогосподарських підприємств сприяє створенню нових робочих місць, скороченню голоду, підвищенню рівня життя в сільській місцевості та зміцненню економіки країни. Військова агресія Російської Федерації проти України створює суттєві перешкоди для діяльності сільськогосподарських підприємств. Важливо, щоб держава спрямовувала свою підтримку саме на допомогу малим фермерствам, які знаходяться у більш вразливому стані порівняно з великими сільськогосподарськими підприємствами. Тому необхідно виокремити критерії, відповідно до яких мале фермерство відрізняється від середніх і великих сільськогосподарських підприємств та надати визначення поняттю малого фермерства.

Мета дослідження. Метою статті є формування поняття малого фермерства на основі аналізу нормативно-правових актів, що регулюються діяльність малого фермерства в Україні. Визначення критеріїв диференціації малого фермерства від інших видів сільськогосподарських господарств. Для досягнення

поставленої мети застосовано такі методи дослідження: структурно-логічний, порівняльний та статистичний.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженню малого фермерства в Україні присвятили свої праці такі науковці: Амонс С.Е. [10], Яворська Т.І.[9], Ніфатова О.М.[11], Данько Ю.І.[11] та багато інших.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про фермерське господарство» визначає правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств. Відповідно до цього закону, фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виробляють товарну сільськогосподарську продукцію, здійснюють її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку [1].

Якщо в підприємницькій діяльності фермерського господарства, використовується праця членів однієї сім'ї (відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України), то таке господарство має статус сімейного фермерського господарства.

В Законі України «Про фермерське господарство» не передбачається диференціація фермерських господарств на великі, середні та малі. Зазначається

¹ Статтю підготовлено в рамках теми фундаментального дослідження «Теоретико-правові засади забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України в умовах євроінтеграції».

лише, що можуть бути фермерські господарства та сімейні фермерські господарства. Тобто в даному законі відсутнє поняття малого фермерства, відсутні критерії за якими фермерське господарство можна класифікувати як мале фермерське господарство.

Але в цьому законі містяться положення щодо державної підтримки фермерським господарствам, які відсилають до інших нормативно-правових актів, що можуть допомогти у пошуку критеріїв визначення малого фермерства. Так, відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», сімейним фермерським господарствам надається додаткова державна підтримка передбачена Законом України «Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку».

Дія Закону України «Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» не поширюється на правовідносини щодо отримання державної підтримки суб'єктами малого і середнього підприємництва відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні».

У Законі України «Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» вже з'являються згадки про «малих виробників сільськогосподарської продукції». Зокрема, зазначається, що метою державної політики сільського розвитку є підвищення конкурентоспроможності малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції. Наголошується, що цільове спрямування державної підтримки забезпечується пріоритетним наданням державної підтримки малим виробникам сільськогосподарської продукції (для здійснення інвестицій в основні засоби сільськогосподарського виробництва, обладнання для виробництва та переробки сільськогосподарської продукції). Цей закон визначає, що критерії віднесення виробників сільськогосподарської продукції до малих виробників сільськогосподарської продукції визначаються Кабінетом Міністрів України за кожним видом підтримки. Положення цього закону не поширюється на громадян, які ведуть особисте селянське господарство [3].

У відповідності до Закону України «Про особисте селянське господарство», особисте селянське господарство - це господарська діяльність, яка проводиться фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [2]. Діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства, не відноситься до підприєм-

ницької діяльності. Для ведення особистого селянського господарства використовують земельні ділянки розміром не більше 2,0 гектара.

Ще десять років тому, науковці та експерти України в рамках робочої групи, сформованої при Міністерстві аграрної політики та продовольства України обговорювали розвиток малих форм господарювання на селі, та зокрема питання правового врегулювання трансформації особистих селянських господарств в сімейні фермерські господарства та шляхи спрощення умов господарювання на селі [12].

В аналітичній літературі висловлюється думка, що поняття малого фермерства включає в себе особисте селянське господарство [13].

Законодавчо закріплені критерії віднесення сільськогосподарського підприємства певних видів діяльності до «малого сільськогосподарського підприємства» містяться в Наказі Головного державного інспектора ветеринарної медицини України № 53 від 03.07.2001 «Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для птахівничих господарств і вимог до їх проектування». Так, ферми, які входять до складу сільськогосподарських підприємств та селянських (фермерських) господарств, вважаються малими, якщо вони мають обмежену кількість поголів'я: птахоферми — до 700 голів птиці; великої рогатої худоби — до 200 голів із приплодом; свиноферми — до 200 голів з приплодом; вівцеферми — до 400 голів з приплодом; кролеферми — до 400 голів. Таким чином, в даному нормативно-правовому акті визначено, що фермерське господарство вважається малим, якщо воно має певну обмежену кількість поголів'я [5].

Норми Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» встановлюють, що термін «суб'єкт малого підприємництва», що охоплює суб'єктів мікропідприємництва, вживається у значенні наведеному в Господарському кодексі України [4]. Отже, слід звернутися до положень Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб», оскільки Господарський кодекс України втратив чинність на підставі цього закону. Так, у цьому законі визначено, що суб'єкти господарювання залежно від кількості працівників та обсягу доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів мікропідприємництва, суб'єктів малого, середнього або великого підприємства. У суб'єктів мікропідприємництва середня кількість працівників за календарний рік не може перевищувати 10 осіб, а обсяг річного доходу не має перевищувати суму, еквівалентну 2 мільйонам євро. У суб'єктів малого підприємництва середня кількість працівників за календарний рік не повинна переви-

щувати 50 осіб, а обсяг річного доходу не має перевищувати суму, еквівалентну 10 мільйонам євро. Ця класифікація співіснує з підходом, закріпленим у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», який використовує поділ на мікро-, малі, середні та великі підприємства для цілей фінансової звітності та розкриття інформації [6]. У своєму дослідженні проблем диференціації сільського господарства за розміром суб'єкта підприємницької діяльності, Т.І. Яворська проводить співставлення розмірів фермерських господарств України із визначенням малих, середніх та великих підприємств відповідно до цього закону, тобто, беручи за основу дохід та кількість працівників сільськогосподарських підприємств керуючись даними Державної служби статистики України. В результаті виявилось, що 99,4 % всіх фермерських господарств України за показником чистого доходу від реалізації продукції є суб'єктами малого підприємництва. Також 99,7 % всіх фермерських господарств за показником чисельності працівників є суб'єктами малого підприємництва [9]. Тобто, якщо керуватися тільки критеріями річного доходу та кількістю працівників, не дивлячись на те, що одне фермерське господарство має площу 50 га, а інше понад 1000 га - обидва є суб'єктами малого підприємництва.

З огляду на це, Т. І. Яворська пропонує свою авторську диференціацію сільськогосподарських підприємств. Зокрема, вчена пропонує до мікрогосподарств відносити особисті селянські господарства із площею до 2 га. А до суб'єктів малого сільського господарства – особисті селянські господарства товарного напрямку, сільськогосподарські підприємства, в тому числі фермерські господарства і приватні підприємці, які працюють у сільському господарстві із площею сільськогосподарських угідь до 500 га та чисельністю працівників до 20 осіб [9].

Законодавче закріплення диференціації сільськогосподарських господарств за розміром є важливим з погляду розподілення коштів державної підтримки. Зокрема, відповідно до Схваленої Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках акцентує на сприянні розвитку малих виробників та сільських територіальних громад. Наголошується, що малим виробникам, як правило, не вистачає надійного забезпечення, належного бухгалтерського обліку та фінансової грамотності, що

обмежує їх кредитоспроможність. Малі та середні фермерські господарства залежать від внутрішніх кредитних ринків, де умови кредитування мають високі відсоткові ставки. Зазначається, що держави - члени Європейського Союзу встановлюють мінімальні вимоги та критерії відповідності виробників для отримання прямої бюджетної підтримки з пороговими значеннями мінімальної площі сільськогосподарських угідь відповідно до структури фермерських господарств. Пропонується запровадити механізми перерозподілу платежів на користь переважно малих виробників та запровадити обмеження максимального розміру підтримки на одного виробника сільськогосподарської продукції [8].

Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств встановлено, що фінансова підтримка надається: а) фермерському господарству, яке має чистий дохід від реалізації продукції за останній рік до 20 мільйонів гривень; б) зареєстрованому в поточному році фермерському господарству, незалежно від обсягу чистого доходу. Фінансова підтримка надається за такими напрямками: 1) часткова компенсація витрат, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами (крім новостворених); 2) фінансова підтримка новостворених фермерських господарств для отримання сільськогосподарських дорадчих послуг; 3) бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) - новоствореним фермерським господарствам; 4) спеціальна бюджетна дотація за утримання корів, фермерському господарству, у власності якого перебуває від п'яти корів.

На наш погляд закріплений в цьому законі підхід надання фінансової допомоги не сконцентрований на фінансовій допомозі саме малим фермерствам, які якраз і потребують найбільшої підтримки [7].

Висновки. Законодавство України не передбачає критеріїв поділу сільськогосподарських підприємств за на великі, середні та малі. З урахуванням положень існуючого законодавства до суб'єктів малого підприємництва можна відносити більшість сільськогосподарських підприємств. Необхідність законодавчого закріплення критеріїв диференціації сільськогосподарських підприємств на великі, середні та малі дало дозволило б виокремити малі суб'єкти підприємництва в сільському господарстві, які найбільше потребують підтримки з боку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>
2. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15 травня 2003 року № 742-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text>

3. Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку: Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>
4. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>
5. Про затвердження Ветеринарно-санітарних правил для птахівничих господарств і вимог до їх проектування: Наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 03.07.2001 року № 53. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0565-01#Text>
6. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>
7. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF#Text>
8. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-p#n12>
9. Яворська Т. І. Диференціація сільського господарства за розміром суб'єкта підприємницької діяльності *Економіка АПК*. 2013, №12. С. 71–74. URL: https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/Vol.%2020,%20No.%2012,%202013_apk-71-74.pdf
10. Амонс С.Е. Фермерські господарства та їх роль у розвитку аграрного сектору економіки. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 5. С. 17–28. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/23688.pdf>
11. Ніфатова О.М., Данько Ю.І. Мале фермерство у інклюзивній сільській трансформації як фактор підвищення ресурсного потенціалу регіонів. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Серія «Економіка і менеджмент». 2024. Випуск 3 (99). С. 69–75. <https://doi.org/10.32782/bsnau.2024.3.12>
12. Мінагрополітики: Малі виробники сільськогосподарської продукції мають стати потужним сектором виробництва. Урядовий портал. 03 вересня 2014 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/247572973>
13. Нів'євський О., Яворський П., Донченко О. Малі фермери та домогосподарства в сільському господарстві та сільській економіці: оцінка їх ролі та заходи підтримки сталого розвитку. Київ: Київська школа економіки, 2021. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf>

REFERENCES

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003, June 19). *On farming* (Law of Ukraine No. 973-IV). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003, May 15). *On personal peasant farming* (Law of Ukraine No. 742-IV). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text> [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2004, June 24). *On the fundamental principles of state agrarian policy and state rural development policy* (Law of Ukraine No. 1877-IV). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012, March 22). *On the development and state support of small and medium-sized entrepreneurship in Ukraine* (Law of Ukraine No. 4618-VI). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> [in Ukrainian].
5. Chief State Inspector of Veterinary Medicine of Ukraine. (2001, July 3). *On approval of the veterinary and sanitary rules for poultry farms and requirements for their design* (Order No. 53). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0565-01#Text> [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025, January 9). *On the specifics of regulating the activities of legal entities of certain organizational and legal forms during the transitional period and associations of legal entities* (Law of Ukraine No. 4196-IX). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#n174> [in Ukrainian].
7. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018, February 7). *Procedure for the use of funds provided in the state budget for providing financial support for the development of farms* (Resolution No. 106). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

8. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2024, November 15). *Strategy for the development of agriculture and rural areas in Ukraine for the period up to 2030 and approval of the operational action plan for its implementation in 2025–2027* (Order No. 1163-r). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-p#n12> [in Ukrainian].
9. Yavorska, T.I. (2013). Differentiation of agriculture by the size of the business entity. *Ekonomika APK*, 12, 71–74. Retrieved from https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/Vol.%2020,%20No.%2012,%202013_apk-71-74.pdf [in Ukrainian].
10. Amons, S.E. (2019). Farms and their role in the development of the agricultural sector of the economy. *Economics. Finance. Management: Current Issues of Science and Practice*, 5, 17–28. Retrieved from <http://repository.vsau.org/getfile.php/23688.pdf> [in Ukrainian].
11. Nifatova, O.M., & Danko, Yu.I. (2024). Small farming in inclusive rural transformation as a factor in increasing the resource potential of regions. *Bulletin of Sumy National Agrarian University. Series “Economics and Management”*, 3(99), 69–75. <https://doi.org/10.32782/bsnau.2024.3.12> [in Ukrainian].
12. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. (2014, September 3). *Ministry of Agrarian Policy: Small agricultural producers should become a powerful sector of production. Government Portal*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/247572973> [in Ukrainian].
13. Nivievskiy, O., Yavorskiy, P., & Donchenko, O. (2021). *Small farmers and households in agriculture and the rural economy: Assessment of their role and measures to support sustainable development*. Kyiv School of Economics. Retrieved from <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf> [in Ukrainian].

LUKAN MARIA

Doctor of Philosophy in Law, Junior Researcher, Department of Legal Support for Innovation Activity, Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

ORCID 0000-0003-2771-9544

LEGAL REGULATION OF SMALL FARMING IN UKRAINE

Problem setting. The development of small and medium-sized agricultural enterprises contributes to the creation of new jobs, reducing hunger, raising the standard of living in rural areas and strengthening the country's economy. The military aggression of the Russian Federation against Ukraine creates significant obstacles to the activities of agricultural enterprises. It is important that the state directs its support specifically to helping small farms, which are in a more vulnerable state compared to large agricultural enterprises. Therefore, it is necessary to identify the criteria according to which small farming differs from medium and large agricultural enterprises and to define the concept of small farming.

Analysis of recent research and publications. The following scientists have devoted their works to the study of small-scale farming in Ukraine: Amons S.E. [10], Yavorska T.I. [9], Nifatova O.M. [11], Danko Y.I. [11] and many others.

Target of research. The article is devoted to the study of the concept of small farming in Ukraine. The legislation of Ukraine is analyzed to outline an exhaustive list of regulatory legal acts that regulate the activities of small farming in Ukraine. It is emphasized that the military aggression of the Russian Federation against Ukraine significantly hinders the activities and development of small farming. Attention is drawn to the need to direct state support specifically to help small farms, which are in a more vulnerable state compared to large agricultural enterprises.

Article's main body. According to the Law of Ukraine “On Farming”, farming is a form of entrepreneurial activity of citizens who produce agricultural products, process them and sell them for profit. This law does not provide for the differentiation of farms into large, medium and small, there is no concept of small farming, there are no criteria by which a farm can be classified as a small farm. The norms of the Law of Ukraine “On Development and State Support of Small and Medium Entrepreneurship in Ukraine” for the definition of the term “small business entity” refer to the provisions of the Law of Ukraine “On Peculiarities of Regulation of Activities of Legal Entities of Certain Organizational and Legal Forms in the Transitional Period and Associations of Legal Entities”.

This law stipulates that business entities, depending on the number of employees and the amount of income from any activity per year, may belong to micro-enterprise entities, small, medium or large business entities. In micro-enterprises, the average number of employees per calendar year may not exceed 10 people, and the annual revenue may not exceed the equivalent of 2 million euros. In small-scale enterprises, the average number of employees per calendar year may not exceed 50 people, and the annual revenue may not exceed the equivalent of 10 million euros.

But the differentiation of farms according to such an approach as annual income and number of employees leads to the fact that a farm with an area of 50 hectares and another with an area of over 1000 hectares can both be subjects of small business.

Legislative consolidation of the differentiation of farms by size is important in terms of the distribution of state support funds. Since small farms need more support than large agricultural enterprises.

Conclusions and prospects for the development. The legislation of Ukraine does not provide criteria for dividing agricultural enterprises into large, medium and small. Considering the provisions of the existing legislation, most agricultural enterprises can be classified as small business entities. The need for legislative consolidation of the criteria for differentiating agricultural enterprises into large, medium and small would allow identifying small business entities in agriculture that are most in need of support from the state.

Keywords: small farming, agricultural development, small forms of agriculture.

За ДСТУ 8302:2015 цю статтю слід цитувати:

Лукань М. О. Правове регулювання малого фермерства в Україні. *Право та інновації*. 2026. № 2 (54). С. 81–86. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2026-2\(54\)-11](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2026-2(54)-11).

Дата подання автором: 15.05.2026

Дата прийняття після рецензування: 26.05.2026

Дата опублікування: 15.06.2026